

ΣΑΠΦΩ ΚΑΙ ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ. Η ΦΥΣΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥΣ*

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην έρευνα του φυσιολατρικού στοιχείου, που απαντά στο έργο της Σαπφούς και του Θεοκρίτου, όπως επίσης στην προσπάθεια ανεύρεσης κοινών στοιχείων αναφοράς των δύο μεγάλων ποιητών στον κόσμο της φύσης.

Η Σαπφώ, το «ευαίσθητο και θαρρετό συνάμα πλάσμα, το μικροκαμωμένο, βαθυμελάχρινο¹ κορίτσι που έδειξε ότι είναι σε θέση να υποτάξει ένα τριαντάφυλλο, να ερμηνεύσει ένα κύμα ή ένα αηδόνι και να πει "σ' αγαπώ" για να συγκινηθεί η υφήλιος», όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Οδυσσεάς Ελύτης², ήχμασε³ στο χρονικό διάστημα 612 – 609 π.Χ. Περισσότερο από τρεις αιώνες αργότερα, στο διάστημα 284 – 281 π.Χ. ήχμασε⁴ ο Θεόκριτος, ένας από τους επιφανέστερους ποιητές των Ελληνιστικών Χρόνων, ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της Βουκολικής

* Μία πρώτη μορφή της εργασίας αυτής ανακοινώθηκε κατά το Α' Διεθνές Συνέδριο με θέμα: «Σαπφώ. Η δεκάτη Μούσα. Η λυρική ποίηση της Σαπφούς και η Ποίηση και η Μουσική στον 21^ο αιώνα», στην Ερεσό της Λέσβου, τον Αύγουστο 2000.

1. Για την υποτιθέμενη εμφάνιση της Σαπφούς βλ. Μάξιμος Τύριος 18,7: *μικράν δὲ οὖσαν καὶ μέλαιναν*, Σχόλιο εις Λουκ. *Εἰκόνες* 18: *ὅσον εἰς σῶμα εἰδεχθεστάτη Σαπφώ, μικρά τε καὶ μέλαινα ὀρωμένη* και Pap. Oxy. 1800 fr. 1 (βλ. D. A. Campbell, *Greek Lyric* τ.1. London 1982 [Loeb] σ. 2): *τὴν δὲ μορφήν [εἶ] καταφρόνητος δοκεῖ γε[γον]ένα[ι κα]ὶ δυσειδεστάτη, [τ]ὴν μὲν γὰρ ὄψιν φαιώδης [ὑ]πῆρχεν, τὸ δὲ μέγεθος μικρὰ παντελῶς...*

2. Σαπφώ. Ανασύνθεση και απόδοση. Ίκαρος. σ. 15.

3. Η χρονολογία της γέννησής της δεν είναι βεβαιωμένη. Η Σούδα, στο λήμμα Σαπφώ (β') λέει: *γεγονυῖα κατὰ τὴν μὲν ὀλυμπιάδα*. Αν το γεγονός σημαίνει «γεννημένη», η γέννησή της θα έπεφτε στο χρονικό διάστημα 612 – 609 π.Χ., αλλά η λέξη συνήθως χρησιμοποιείται με τη σημασία του «ήχμασε». Ο Rohde, *Rh. M.* 33 (1878) 161 κ.ε., δείχνει ότι στη Σούδα το γεγονός συνήθως αναφέρεται στην ακμή (*floruit*), αλλά σε εξαιρετικές περιπτώσεις σημαίνει «γεννήθηκε». Δίνει 88 σίγουρες περιπτώσεις «ακμής» και μόνον 6 «γέννησης» (Bowra, C. M., *Greek Lyric Poetry*, Α' Τόμος. Μετάφραση I. N. Καζάνης. Αθήνα 1980, σ. 263).

4. Σύμφωνα με το Σχόλιο στο *Ειδύλλιο* IV, η ακμή του Θεοκρίτου τοποθετείται στο χρονικό διάστημα 284 – 281 π.Χ. Το σίγουρο είναι πως ο ποιητής έφθασε στο κορύφωμα της δημιουργίας του στα χρόνια της βασιλείας του Πτολεμαίου Β' Φιλαδέλφου.

Ποίησης, ο δεξιοτέχνης αυτός ποιητής που παρουσίασε μια εξιδανικευμένη εικόνα της φύσης και της ποιμενικής ζωής.

Η ζωή και των δύο σχετίστηκε κυρίως με νησιά. Η Σαπφώ γεννήθηκε στη Λέσβο, όπου και παρέμεινε τον περισσότερο χρόνο της ζωής της. Εξορίστηκε στη Σικελία, εκεί όπου γεννήθηκε ο Θεόκριτος, που πέρασε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στην Κω, με την οποία είχε ιδιαίτερους δεσμούς. Το φυσικό περιβάλλον πρέπει να συνετέλεσε στο να συμπεριλάβουν στο έργο τους, και οι δύο νησιώτες ποιητές, στοιχεία της φύσης. Ο ουρανός και η θάλασσα της Ανατολικής Μεσογείου, ο ήλιος, η σελήνη και τ' αστέρια, όπως επίσης ένα πλήθος δένδρων, φυτών και λουλουδιών απαντούν συχνά στους στίχους τόσο της Σαπφούς όσο και του Θεοκρίτου.

Αξιοσημείωτες είναι οι αναφορές της Σαπφούς στον **ουρανό**, ο οποίος κατ' αρχάς συνδέεται με την Αφροδίτη. Στο ωραιότερο δείγμα σαπφικής ποίησης κατά τους Αλεξανδρινούς, στην περίφημη Ωδή στην Αφροδίτη, το μοναδικό πλήρες ποίημα της Σαπφούς, που μας έχει διασωθεί, η ποιήτρια ζωγραφίζει με χάρη κι ευαισθησία την εκπληκτική εικόνα του άρματος της θεάς, που όμορφα και γρήγορα σπουργίτια ή στρουθοκάμηλοι⁵ έσερναν πάνω από τη γη πετώντας μέσα στο γαλάζιο του ουρανού:

.....κάλοι δέ σ' ἄγον
ὥκεες στρουθοὶ περὶ γᾶς μελαίνας
πύκνα δίννεντες πτέρ' ἅπ' ὠράνω αἶθε-
ρος διὰ μέσσω⁶.

Αντίστοιχα, σε ένα από τα ωραιότερα δείγματα θεοκρίτειας ποίησης, στην περίφημη *Φαρμακεύτρια*, ο ποιητής ζωγραφίζει τον ουρανό, στον οποίο τρέχουν τα άλογα φέρνοντας από τον ωκεανό την ρόδινη Αυγή:

.....ἀνίκα πέρ τε ποτ' ὠρανὸν ἔτραχον ἵπποι
Ἀῶ τὰν ῥοδόεσσαν ἅπ' ὠκεανοῖο φέροισαι⁷.

Με την Αφροδίτη σχετίζεται ο ουρανός και του 2 LP. σαπφικού αποσπάσματος: το **ρανόθεν** κατιούσα δηλώνει σαφέστατα πως η θεά κατοικούσε στον ουρανό, απ' όπου εκαλείτο να κατεβεί για να ρίξει το νέκταρ στα χρυσά ποτήρια και να κεράσει τους δικούς της φίλους αλλά και της ποιήτριας. Η παρουσία των

5. Δεν είναι βέβαιο ποιο από τα δύο υπονοεί η λ. στρουθος. Βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., *Ἀρχαῖκός Λυρισμός*, 2, Αθήνα 1999, σ. 119.

6. 1 LP. 9 - 12.

7. *Εἰδ.* II 147 - 8.

θεών σε γεύματα ήταν αρκετά συνηθισμένη, υπήρχε δε η πεποίθηση πως ο θεός παρευρισκόταν αθέατος στο τραπέζι, που στρωνόταν προς τιμήν του. Ο Πίνδαρος συνέθεσε τον 3^ο Ὀλυμπιονικό του για ένα τέτοιο γεύμα, στον Ακράγαντα, όπου πίστευαν ότι θα παρακάθονταν και οι Διόσκουροι⁸. Επίσης, είναι γνωστό ότι οι ίδιοι οι θεοί κερνούσαν κρασί στις γιορτές, π.χ. στον Όμηρο (Δ 1 – 3) η πότνια Ἥβη νέκταρ ἐωνοχόει, στη δε Σαπφώ⁹ ο Ερμής κερνούσε αμβροσία στον γάμο ή του Ηρακλή και της Ἥβης (Ahrens) ή του Πηλέα και της Θέτιδας (Herwerden)¹⁰. Κατά τον Bowra (σ. 289), με τη λ. «νέκταρ» (2 LP. 15) η Σαπφώ δεν εννοεί ούτε το τραγούδι της ούτε τη γλύκα του έρωτα, αλλά το ποτό των αθανάτων.

Στον στίχο του απ. 52 LP.:

ψαῦν' δ' οὐ δοκίμωμ' ὀράνω + δυσπαχέα¹¹ +

η Σαπφώ εκφράζει την πεποίθηση ότι η ανθρώπινη δυνατότητα περιορίζεται μέσα σε συγκεκριμένα όρια. Εδώ, δηλώνεται η ιδιότητα του ουρανού, που δεν μπορεί κανείς να πλησιάσει και να αγκαλιάσει, δηλ.: η απόσταση και το μέγεθος.

Ο ουρανός συνδέεται, τέλος, ο οποίος «φθάνει απ' τους ουρανούς ψηλά ντυμένος καταπόρφυρη χλαμύδα»:

ἐλθόντ' ἐξ ὀράνω πορφύριαν περθέμενον χλάμυν¹².

Στην Ωδή στην Αφροδίτη, η Σαπφώ είδε τη θεά στον ουρανό να οδηγεί το άρμα της, που το έσερναν τα σπουργίτια, κι εδώ είδε τον Έρωτα να φθάνει από τον ουρανό σαν νεαρός πρίγκιπας ή σαν νέος με κοντό στρατιωτικό χιτώνιο.

Στο απ. 34 LP.:

ἄστερες μὲν ἄμφι κάλαν σελάνναν
ἄψ ἀποκρύπτοισι φάεννον εἶδος
ὅπποτα πλήθοισα μάλιστα λάμπη
γᾶν

η ποιήτρια παρομοιάζει την αγαπημένη της φίλη με την πανσέληνο, που δίπλα

8. βλ. Bowra, C. M., σ. 289.

9. 141 LP. 1 – 3.

10. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 220.

11. Για το επίθ. *δυσπαχέα*, που δεν είναι βέβαιο, βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 166.

12. 54 LP.

της των άλλων αστεριών η λάμψη χάνεται. Στο ίδιο ίσως ποίημα η σελήνη ονομαζόταν *ἀργυρία*, «ασημένια»¹³.

Στο απ. 154 LP.:

πλήρης μὲν ἐφαίνετ' ἂ σελά<ν>να,
αἰ δ' ὥς περὶ βῶμον ἐστάθησαν

κυριαρχεί η πανσέληνος, πρόκειται δε, όπως φαίνεται καθαρά από τον δεύτερο στίχο, για κάποια τελετουργία. Εδώ, η σελήνη εντάσσεται στο ποίημα ως το κατάλληλο σκηνικό γι' αυτή την τελετή.

Παρόμοια περίπτωση συναντάμε και στην *Φαρμακείτρια* του Θεοκρίτου, όταν η Σιμαίθα με την δούλη της Θέστυλη κάνει ξόρκια και μάγια, νύχτα, έξω από τα τείχη της πόλης για να ξαναφέρει κοντά της τον αγαπημένο της Δέλφη. Η Σελήνη κυριαρχεί και στο θεοκρίτειο *εἰδύλλιο*, εμφανίζεται μάλιστα προσωποποιημένη, αφού σ' αυτήν απευθύνεται η Σιμαίθα, και γεμάτη λάμψη, καθώς ο Θεόκριτος παρομοιάζει με το φως της τα στήθη του Δέλφιδος:

στήθεα δὲ στίλβοντα πολὺ πλεον ἢ τῷ, **Σελάνα**¹⁴.

Επομένως, εδώ γίνεται μία αντιστροφή του μοτίβου.

Η σύνδεση της Σελήνης με τη μαγεία αντικατοπτρίζει την πανάρχαια πίστη του ανθρώπου στην επίδραση που έχουν οι φάσεις της στη ζωή του. Τη Σελήνη επικαλούνταν ανέκαθεν οι ερωτευμένες γυναίκες, ενώ οι άνδρες τον ήλιο. Επικρατούσε επίσης η άποψη ότι οι μάγοι και οι μάγισσες είχαν την ικανότητα να «κατεβάζουν» τη Σελήνη και τα άστρα και να συνομιλούν μαζί τους¹⁵.

Στο περίφημο τετράστιχο:

Δέδυκε μὲν ἂ σελάννα
καὶ Πληΐαδες· μέσαι δὲ
νύκτες, παρὰ δ' ἔρχετ' ὥρα,
ἔγω δὲ μόνᾳ κατεύδω,

που συγκίνησε πολλούς και γοήτεψε επί αιώνες τους ανθρώπους, το πιο γνωστό ποίημα της αρχαϊκής λυρικής ποιήσεως¹⁶, το οποίο δεν είναι βέβαιο ότι αποτελεί δημιουργήμα της Σαπφούς (Page PMG απ. 976), κυριαρχεί ξανά το φεγγάρι,

13. βλ. Bowra, C.M., σ. 335.

14. *Εἰδ.* II 79.

15. Χατζηκώστα, Στυλ., *Θεοκρίτου "Εἰδύλλια"* I - III, σ. 62.

16. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 224.

μόνο που εδώ δεν λάμπει ολόγιομο αλλά έχει βασιλέψει μαζί με την Πούλια. Το ποιήμα αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ένα ξέσπασμα απελπισίας της ποιήτριας, η οποία συνειδητοποιεί πως γερνάει έχοντας μείνει μόνη. Μέσα σ' αυτό το τετράστιχο, όπου κυριαρχεί το απόλυτο σκοτάδι, αφού το φεγγάρι και η Πούλια έχουν χαθεί, η ποιήτρια αποδίδει, με τον πιο εκφραστικό τρόπο, τη νοσταλγική διάθεση, το μαρτύριο της προσμονής και την απογοήτευση, καθώς βλέπει κανείς την αγάπη και τη ζωή να χάνονται. Τον αστερισμό της Πούλιας συναντάμε άπαξ και στο θεοκρίτειο επύλλιο *Ύλας*, όταν ο Θεόκριτος προσδιορίζει χρονικά το ταξίδι του Ηρακλή και των Αργοναυτών στην Κολχίδα:

Ἄμος δ' ἀντέλλοντι Πελειάδες, ἐσχατιαὶ δέ
ἄρνα νέον βόσκοντι, τετραμμένον εἶαρος ἥδῃ¹⁷.

Στο έργο της Σαπφούς δεν απαντά άλλος αστερισμός εκτός από την Πούλια, ενώ ο Θεόκριτος αναφέρεται επιπλέον στην Μεγάλη και την Μικρή Άρκτο¹⁸, τις Ερίφους¹⁹ και τον Ωρίωνα²⁰.

Στο απ. 104 (a) LP. 1 – 2, η Σαπφώ αναφέρεται στον Έσπερο:

Ἑσπερε πάντα φέρῃς ὅσα φαίνολις ἐσκέδασ' Αὔως,
φέρῃς δῖν, φέρῃς αἶγα, φέρῃς ἅπν μᾶτερι παῖδα.

Εδώ, η ποιήτρια προσφωνεί τον Έσπερο, το «άστρο της νύχτας». Κατά τον Bowra (σ. 315), μπορούμε να υποθέσουμε ότι στη συνέχεια η ποιήτρια έλεγε πως ο Έσπερος φέρνει και στο γαμπρό τη νύφη – γιατί και οι δύο μετείχαν στο γλέντι, αλλά στο τραπέζι κάθονταν χωριστά ο ένας από τον άλλο.

Το απ. 104 (b) LP. (*ἀστέρων πάντων ὁ κάλλιστος*), αναφέρεται, όπως και το προηγούμενο, στον Έσπερο, τον οποίο η ποιήτρια επαινεί για την λαμπρότητα και την ομορφιά του. Γενικά, ο Έσπερος επαινείται από τους ποιητές, διότι η παρουσία του συνδυάζεται με τη νύχτα, όπου οι εραστές χαίρονται τον έρωτα. Αντίθετα, παραπονούνται πάντοτε, όταν το ίδιο αστέρι, ως *Έφως*, εμφανίζεται το πρωί – πράγμα που δείχνει ότι ξημερώνει και οι εραστές χωρίζουν²¹.

Συχνή είναι και η παρουσία του *ήλιου* στο έργο της Σαπφούς. Η αγάπη της για τον Ήλιο τής διατηρεί την χαρά για το Κάλλος αυτού του κόσμου. Ο Ήλιος,

17. *Εἰδ.* XIII 25 – 26.

18. βλ. *Εἰδδ.* VII 112, XXII 21, XXIV 11.

19. βλ. *Εἰδ.* VII 53.

20. βλ. *Εἰδδ.* VII 54, XXIV 42.

21. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 198.

σαν σύμβολο απαστράπτουσας λαμπρότητας, ενσαρκώνει γι' αυτήν την Αρετή, την θεμελιακή αξία της αρχαϊκής αριστοκρατικής υπαρξής²².

Στο απ. 56 LP.:

οὐδ' ἴαν δοκίμωμι προσίδοισαν **φάος ἄλιω**
 ἔσσεσθαι σοφίαν πάρθενον εἰς οὐδένα πω χρόνον
 τεαύταν...

πρέπει να θεωρηθεί ο Έρωτας ως το πρόσωπο, που μιλάει εδώ (προς την Σαπφώ), αφού ο Schadewaldt, *Sappho*, σ. 153, απέδωσε το απ. στο ίδιο ποίημα, που ανήκει και το απ. 54 LP. (ἐλθόντ' ἐξ ὀράνω πορφύριαν περθέμενον χλάμυν). Ο τρόπος δε, με τον οποίο επαινεί την παρθένο εδώ η Σαπφώ, τονίζοντας την μοναδικότητά της, μας οδηγεί μάλλον στην παραδοχή ενός «επιθαλαμίου»²³. Ο ίδιος τρόπος διατύπωσης απαντά αργότερα στον Θεόκριτο²⁴ και στον Κάτουλο²⁵. Η περίφραση **φάος ἄλιω** (=φως του ήλιου) χαρακτηρίζει ήδη από τον Όμηρο²⁶ τον άνθρωπο που βρίσκεται στη ζωή. Στους Διοσκούρους του Θεοκρίτου συναντάμε και πάλι την ίδια περιφραση (**φάος ἡελίοιο**)²⁷, με τη σημασία όμως της εκτυφλωτικής λάμψης του ήλιου, την οποία, κατά την ώρα της μάχης, οι Διόσκουροι «μοχθούσανε ποιος να πρωτοπρολάβει να 'χει πίσω απ' τις πλάτες του»).

Στο τέλος (στ. 25/26) του σαπφικού απ. 58 LP. υπάρχει μια έξοχη ομολογία βίου και κάλλους:

ἔγω δὲ φίλημμ' ἄβροσύναν, υ - -] τοῦτο καὶ μοί
 τὸ λά [μπιρον ἔρος **τῶελίω** καὶ τὸ κά] λον λέ [λ] ογχε.

Οι στίχοι αυτοί μπορούν να αποδοθούν σε ελεύθερη μετάφραση ως εξής: «Μα εγώ αγαπώ τη λάμψη, τη χάρη και την ομορφιά (= ἄβροσύναν)... αυτός ήταν ο κλήρος μου (λέλογχε) στη ζωή: η λάμψη και το κάλλος, γιατί αγαπώ τον ήλιο»²⁸.

Σε ένα από τα πιο προσωπικά ποιήματα της Σαπφούς, το «τραγούδι της Αριγνώτας» - όπως συνήθως το χαρακτηρίζουμε - η ποιήτρια παρηγορεί την Ατ-

22. Giebel, Marion, *Σαπφώ. Μετάφραση Φωτεινή Πρεβεδούρου*. Πλέθρον 1994, σ. 133.

23. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 169.

24. *Εἰδ.* XVIII 22 - 25.

25. 61, 82 - 86.

26. *Ε* 120: *δηρὸν ἔτ' ὄψεσθαι λαμπρὸν φάος ἡελίοιο*, Σ 61: *ὄρᾱ φάος ἡελίοιο*.

27. *Εἰδ.* XXII 84: *ὁπότερος κατὰ νῶτα λάβοι φάος ἡελίοιο*.

28. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 175.

θίδα με την διαβεβαίωση πως κάποια άλλη κοπέλλα, που βρίσκεται πια στις Σάρδεις, δεν την έχει ξεχάσει:

νῦν δὲ Λύδαισιν ἐμπρέπεται γυναι-
κεσσιν ὥς ποτ' **ἁελίῳ**
δύντος ἂ βροδοδάκτυλος + μήνα
πάντα περ<ρ>έχοισ' ἄστρα²⁹.

Στους περίφημους αυτούς στίχους παρακολουθούμε τη δύση του ήλιου κι αμέσως μετά την εμφάνιση της σελήνης. Η εκπληκτική αυτή εικόνα ξεκινάει από μια υπέροχη σύγκριση για να δημιουργήσει στη συνέχεια μια ιδιαίτερα παραστατική μεταφορά: η όμορφη Αριγνώτα, που βρίσκεται τώρα πια στις Σάρδεις, όχι μόνο ξεχωρίζει ανάμεσα στις γυναίκες της Λυδίας, αλλά και τις ξεπερνάει σε ομορφιά, όπως ακριβώς το φεγγάρι που, όταν «μ' ένα ρόδινο θάμπος ξεπροβάλλει», ξεχωρίζει ανάμεσα στ' αστέρια. Η παρομοίωση αυτή δεν απαντά στον Όμηρο, ο οποίος μάλιστα εκφράζει ακριβώς το αντίθετο, ότι δηλ. τα άστρα λάμπουν πιο πολύ απ' όσο το φεγγάρι ανάμεσα τους (Θ 555 κ. εξ.). Η εμφάνιση του φεγγαριού, που στη Μυτιλήνη ανατέλλει πέρα από τη θάλασσα, από την πλευρά της μικρασιατικής πλευράς, μπορεί θαυμάσια να θυμίζει στη Σαπφώ την κόρη, που βρίσκεται τώρα πια στις Σάρδεις³⁰.

Η παρουσία της **Αυγής**, τόσο από την λυρική Σαπφώ όσο κι από τον λόγιο Θεόκριτο, γίνεται με σπάνια ευαισθησία. Η **Αὔω**ς (αιολ. τύπος αντί του αττ. Ὕως = Αυγή), πάντοτε προσωποποιημένη στους σαπφικούς στίχους, χαρακτηρίζεται ως *χρυσοπέδιλλος*³¹, *φαίνολις*³² (= > φαίνω) λαμπρά, φωσφόρος, *πότνια*³³ και *βροδόπαχυς*³⁴ = *ροδόπηχης* = με ρόδινα χέρια. Το επίθετο αυτό απαντά ήδη από τον Ησίοδο και αναφέρεται στις Νηρηίδες (Θεογ. 246, 251). Στο σαπφικό ποίημα 58 LP. από τον στ. 19 (] *βροδόπαχυν Αὔων*) κ. εξ. εισάγεται ο μύθος της Ηούς και του Τιθωνού.

Στον Θεόκριτο η **ἁώς** (δωρ. τύπος) χαρακτηρίζεται *γλανκά*³⁵, προσωποποιημένη δε εμφανίζεται ως *ροδόεσσα*³⁶ και *λεύκιππος*³⁷. Στον ύμνο του Θεοκρίτου

29. 96 LP. 6 – 9.

30. βλ. Bowra, C. M., σ. 285.

31. 103 LP. 13, 123 LP. Με το ίδιο επίθετο χαρακτηρίζεται η Ήρα στον Όμηρο (λ 604) και τον Ησίοδο (Θεογ. 454).

32. 104 (a) LP. 1.

33. 157 LP.

34. 58 LP. 19.

35. *Εἰδ.* XVI 5.

36. *Εἰδ.* II 148.

37. *Εἰδ.* XIII 11.

Ἐλένης Ἐπιθαλάμιος, ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ παρομοίωση τῆς Ἐλένης, που ἀλλάμπει χρυσή σαν τὴν Ἀυγή που δείχνει τὴν ὄψη τῆς το χάραμα, σαν τὴ σεβαστὴ Νύχτα καὶ τὴν κατὰλευκὴ ἀνοιξή, ὅταν φεύγει ὁ χειμῶνας»:

Ἄως ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον,
 πότνια Νύξ, τό τε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος·
 ὧδε καὶ ἡ χρυσέα Ἐλένα διεφαίνεται' ἐν ἁμῖν³⁸.

Ἡ παρουσία τῆς **θάλασσας** δὲν εἶναι τόσο συχνή στὴ Σαπφώ ὅσο στὸν Θεόκριτο. Τὸ ποίημα τῆς Σαπφούς, που ἀναφέρεται στὸν Χάραξο, τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς τῆς ποιήτριας, σχετίζεται ἀναμφίβολα με τὴ θάλασσα, ἀφοῦ ἀπευθύνεται στὴν Ἀφροδίτη καὶ τὶς Νηρηίδες (**Κύπρι καὶ Νηρηίδες**³⁹). Ἡ Ἀφροδίτη, θεὰ γεννημένη μέσα ἀπὸ τὴ θάλασσα, λατρεύεται καὶ ὡς θεά, που προστατεύει τοὺς θαλασσινοὺς καὶ τὰ θαλασσινὰ ταξίδια. Ὅσο γιὰ τὶς Νηρηίδες, εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ Δέσβος ἀποτελοῦσε ἕνα ἀπὸ τὰ λίγα κέντρα, ὅπου λατρεύονταν οἱ θαλάσσιες αὐτές θεότητες. Στὸ ποίημα αὐτὸ τῆς Σαπφούς, ἔχομε τὴν παλαιότερη μαρτυρία μιᾶς παράκλησης πρὸς τὶς Νηρηίδες. Εἰδὼ, ἡ Ἀφροδίτη εἶναι, δίπλα στὶς Νηρηίδες, θεότητα τῆς θάλασσας. Γι' αὐτὸ ζητάει τὴ βοήθειά τῆς ἡ Σαπφώ. Φυσικά, αὐτὰ που ζητάει ἡ ποιήτρια εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ προστασία τοῦ ἀδελφοῦ κατὰ τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς. Στὴν οὐσία τοῦ τοῦ ποίημα (με τὴν ἐκφραση τῆς ευχῆς γιὰ καλὸ ταξίδι) εἶναι ἕνα προπεμπικὸν γιὰ τὸν ἀδελφὸ — ἕνα ποιητικὸ εἶδος, που κυριαρχεῖ στὴν ἀρχαία λογοτεχνία καὶ ἔχει παλαιότερη ἀφετηρία⁴⁰.

Στὸ «Τραγοῦδι τῆς Ἀριγνώτας», τὸ φεγγάρι ρίχνει τὸ φῶς τοῦ στὴν επιφάνεια τῆς θάλασσας:

.....φάος δ' ἐπί-
 σχει **θάλασσαν** ἐπ' ἁλμύραν⁴¹.

Ἡ Σαπφώ ἀναφέρεται στὴ θάλασσα καὶ σ' ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα σωζόμενα ποιήματά τῆς με ἐπικὸ χαρακτήρα καὶ με θέμα τὸν γάμο τοῦ Ἐκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Ἡ θάλασσα σχετίζεται ἐδῶ με τὸ ταξίδι τοῦ ζευγαριοῦ στὴν Τροία:

38. *Εἰδ.* XVIII 26 – 28.

39. 5 LP. 1.

40. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σσ. 126 – 127.

41. 96 LP. 9 – 10.

ἄβραν Ἀνδρομάχαν ἐνὶ ναῦσιν ἐπ' ἄλμυρον
πόντον⁴².

Χαρακτηριστικό το ἐπιθ. ἄλμυρος, που προσδιορίζει και τις δύο φορές την θάλασσα της Σαπφούς.

Η θάλασσα του Θεοκρίτου δηλώνεται με τις λέξεις: ἄλς, θάλασσα, πέλαγος, πόντος και ὠκεανός. Μια πρώτη σύγκριση με τον Όμηρο, το αναμφισβήτητο μεγάλο πρότυπο της Ελληνιστικής ποιήσεως, μας πείθει ότι η θεοκρίτεια θάλασσα είναι εντελώς διαφορετική από την ομηρική. Αντίθετα από τον Όμηρο, η θάλασσα, όπως την περιγράφει ο Θεόκριτος, δεν είναι ο απέραντος ὠκεανός, όπως τον γνωρίζει ένας θαλασσοπόρος, δεν είναι ο βαθύς, σκοτεινός οἶνος πόντος του Ομήρου (Ψ 316, β 421, ε 132), αλλά η θάλασσα, όπως την αντικρίζει κάποιος από την ακτή. Μόνο στους Διοσκούρους (XXII 10 – 22) ο Θεόκριτος περιγράφει την θάλασσα από την οπτική γωνία εκείνων που την ταξιδεύουν με πλοία, με αφορμή τη θύελλα, η οποία ακολουθείται από την εκπληκτική περιγραφή της γαλήνης που απλώνεται κατόπιν⁴³. Γενικά, η θάλασσα του Θεοκρίτου είναι η θάλασσα ενός ανθρώπου που ζει στη στεριά, και κυρίως που αγαπά τη στεριά και την προτιμά από την θάλασσα.

Η ομορφιά της Σικελικής θάλασσας, στην οποία με έντονη νοσταλγία αναφέρεται ο Συρακούσιος ποιητής, εκθειάζεται στους Βουκολιαστάς <β>:

μή μοι γὰν Πέλοπος, μή μοι Κροίσεια τάλαντα
εἷη ἔχειν, μηδὲ πρόσθε θέειν ἀνέμων·
ἀλλ' ὑπὸ τῇ πέτρῃ τῇδ' ἄσομαι ἀγκὰς ἔχων τυ,
σύννομα μῆλ' ἐσορῶν Σικελικὰν τ' ἐς ἄλα⁴⁴.

Η περιγραφική δύναμη του Θεοκρίτου σχετικά με τον βυθό (XI 62), τα κύματα (VII 54, 57, XV 132 – 133, XVI 60 – 61), τα ψάρια (XXI 45 – 66) και γενικά τον κόσμο της θάλασσας είναι ισάξια με την εκπληκτική παρουσίαση του φυτικού κόσμου μέσα στο έργο του.

Η γη στο έργο της Σαπφούς δηλώνεται με τις λέξεις γᾶ και ἄρουρα, ενώ στο έργο του Θεοκρίτου, όπου οι αναφορές σ' αυτή είναι πολύ περισσότερες, η γη απαντά με τις λέξεις αἶα, ἄρουρα, γᾶ, γαῖα, πέδον, χέρσος και χθών.

Η σαπφική γᾶ χαρακτηρίζεται μέλαινα, ενώ η ἄρουρα (με τη σημασία

42. 44 LP. 7 – 8.

43. βλ. Hartwell, K., Nature in Theocritus, *The Classical Journal* XVII (1921 – 22), p. 185.

44. *Eid.* VIII 53 – 56.

κυρίως του αγρού) πολυάνθεμος. Πραγματικά εκπληκτική είναι η εικόνα του φεγγαρόφωτου που απλώνεται στο αλμυρό πέλαγος όπως και στους αγρούς με τα χιλιάδες άνθη:

.....φάος δ' ἐπί-
 σχει θάλασσαν ἐπ' ἁλμύραν
 ἴσως καὶ πολυανθέμοις ἀρούραις⁴⁵.

Το ἔσ] χατα γᾶς (58 LP. 20) της Σαπφούς είναι αντίστοιχο με το ἐπ' ἔσχατα γᾶς (Eið. XV 8) του Θεόκριτου.

Στον Θεόκριτο η λ. αἶα⁴⁶ απαντά με τη σημασία της ξηράς σε αντίθεση με τη θάλασσα, όπως ακριβώς και η λ. γαῖα⁴⁷, την οποία και συναντάμε πολύ συχνότερα, κάποιες φορές μάλιστα και εμπροθέτως (ἐπὶ γαίῃ⁴⁸, ποτὶ γαῖαν⁴⁹, ἐς γαῖαν⁵⁰), κυρίως με τη σημασία του χώματος. Η λ. γᾶ απαντά ἀπαξ⁵¹ με τη σημασία της ξηράς, δύο φορές⁵² με τη σημασία του «κόσμου» (της οικουμένης) και τρεις φορές⁵³ με τη σημασία του εδάφους. Αξιοσημείωτη είναι και η χρήση της λ. ἄρουρα (με τη σημασία του αγρού) στον Ἑλένης Ἐπιθαλάμιον⁵⁴, όταν ο ποιητής παρομοιάζει την Ελένη με στοιχεία της φύσης:

πιεῖρα μεγάλα ἄτ' ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρα
 καὶ κάπῳ κυπάρισσος, ἥ ἄρματι Θεσσαλὸς ἵππος,
 ὧδε καὶ ἁ ῥοδόχρως Ἑλένα Λακεδαίμονι κόσμος.

Ο Θεόκριτος χρησιμοποιεί επίσης την λ. πέδον με τη σημασία του εδάφους, χαρακτηριστικά δε είναι εδώ τα επίθετα ἑρατὸς (ἑρατὸν πέδον⁵⁵) και φυλλοστρώς

45. 96 LP. 9 – 11.

46. Eið. XVII 91:θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα.

47. Eið. XVII 76: πολλὰς δὲ κρατεῖ γαίας, πολλὰς δὲ θαλάσσας.

48. Eið. XXII 128.

49. Eið. XXII 182.

50. Eið. XXIV 313.

51. Eið. XXI 59 -60: ὦμοσα δ' οὐκέτι ἐπὶ πελάγους πόδα θείναι, / ἀλλὰ μενεῖν ἐπὶ γᾶς...

52. Eið. XI 79: δῆλον ὅτ' ἐν τᾷ γᾶ κῆγών τις φαίνομαι ἤμεν,

Eið. XV 8:ἐπ' ἔσχατα γᾶς ἔλαβ' ἐνθών.

53. Eið. XIX 4: καὶ τὰν γᾶν ἐπάταξε καὶ ἄλατο...

Eið. XXVI 4: κισσὸν τε ζῶντα καὶ ἀσφόδελον τὸν ὑπὲρ γᾶς.

Eið. XXX 4:τῷ πόδι περρέχει / τὰς γᾶς.

54. Eið. XVIII 29 – 31.

55. Eið. VII 103.

(φυλλοστρωῖτι πέδω⁵⁶). Με τη σημασία του εδάφους απαντά στο έργο του Θεοκρίτου και η λ. *χθών*⁵⁷, εμπροθέτως και ανάρθρως. Τέλος, η λ. *χέρος*⁵⁸ απαντά αποκλειστικά με τη σημασία της ξηράς, το δε επίθετο *γλανκός* αποτελεί επιθετικό προσδιορισμό της αντιδιαστελλομένης με την *χέρσον* θάλασσας.

Το *αχανές* βασιλείο των *ζώνων*, στο οποίο ο Θεόκριτος αναφέρεται συχνότατα, συμπεριλαμβάνοντας στο έργο του πλήθος ζώνων, πτηνών, εντόμων, ερπετών και ψαριών, στο έργο της Σαπφούς εκπροσωπείται ελάχιστα.

Στους σαπφικούς στίχους συναντάμε το γλυκόφωνο *αηδών* ως προάγγελο της άνοιξης:

ἦρος ἄγγελος ἱμερόφωνος *ἄηδων*⁵⁹.

Συναντάμε επίσης το πρόβατο και την κατσίκια:

Ἔσπερε πάντα φέρης ὅσα φαίνολις ἐσκέδασ' Αἶως,
φέρης *ῶιν*, φέρης *αἶγα*.....⁶⁰.

Η κατσίκια μάλιστα, στο απ. 40 LP. (*σοὶ δ' ἔγω λεύκας + ἐπιδωμον αἶγος*), παρουσιάζεται, όπως και στον Θεόκριτο⁶¹, ως προσφορά για θυσία.

Στο έργο της Σαπφούς συναντάμε επίσης τα άλογα σε συνδυασμό με τα πολεμικά άρματα:

ἵππ[οις] δ' ἄνδρες ὕπαγον ὑπ' ἄρ[ματα]⁶².

Επίσης, στο στ. 9: *ἐν δὲ λείμων ἱππόβοτος τέθαλεν* του απ. 2 LP., το επίθετο *ἱππόβοτος* (= που βόσκεται, τρώγεται από άλογα), με το οποίο η Σαπφώ χαρακτηρίζει το λιβάδι (*λείμων*), αποτελεί ένα από τα στοιχεία, που συνδέονται με τη λατρεία της θεάς Αφροδίτης, η οποία εκαλείτο και ἔφιππος⁶³.

Αξιοσημείωτη είναι και η παρουσία του ελαφιού, με το οποίο η Σαπφώ παρομοιάζει τον γέροντα:

56. Έπ. III 1.

57. Εἰδδ. II 112, XXIV 17, XXV 73, 232, XXVIII 16.

58. Εἰδδ. XI 43, XVI 61.

59. 136 LP.

60. 104 (a) LP. 1 – 2.

61. Εἰδδ. I 143 – 144: καὶ τὸ δίδου τὰν αἶγα τό τε σκύφος ὥς κεν ἀμέλξας / στείσω ταῖς Μοῖσαις...

62. 44 LP. 16.

63. Σχόλια εις Ἰλιάδα 2, 820.

] αι, γόνα δ' [ο]ὐ φέροισι
] ησθ' ἴσα νεβρίοισιν⁶⁴.

Εδώ, η ποιήτρια παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των γηρατειών, ότι δηλαδή τα πόδια του ανθρώπου εξασθενούν και δεν μπορούν να τον στηρίξουν, γι' αυτό και παρομοιάζει τον γέροντα με το νεαρό ελάφι, του οποίου τα πόδια είναι λεπτά κι αδύναμα. Αντίστοιχη έκφραση απαντά και στον Θεόκριτο:

τῷ μὲν γὰρ βίος ἔρπει ἴσα γόννοις ἐλάφω θάας⁶⁵.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η χρησιμοποίηση της λ. **ὄρπετον** (= ερπετό), με το οποίο η Σαπφώ παρομοιάζει τον Έρωτα:

Ἔρος δηῖτέ μ' ὁ λυσιμέλης δόνει,
 γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρπετον⁶⁶.

Οι στίχοι του αποσπάσματος αυτού χαρακτηρίζουν κατά τρόπο μοναδικό την παρουσία, την επίδραση και την ουσία του Έρωτα, όπως προκύπτει από προσωπικά βιώματα. Το επίθετο λυσιμέλης (= - ελής), το οποίο στον Όμηρο χαρακτηρίζει μόνο τον ύπνο (Ψ 432 - 433 και υ 56 - 57), για πρώτη φορά στον Ησίοδο (Θεογ. 120 κ. ε.) χαρακτηρίζει τον έρωτα. Στο επίθετο αυτό η Σαπφώ προσδίδει ακόμη μεγαλύτερη δύναμη, καθώς το συνδέει με τον επόμενο στίχο: γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρπετον. Ο Έρωτας εμφανίζεται εδώ ως ὄρπετον, λέξη που μπορεί να σημαίνει κάθε πλάσμα, που έρπει. Οι συνειρμοί, που γεννώνται από τη λ. ὄρπετον, είναι κυρίως αρνητικοί, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται ως ἀμάχανον (= ἀμήχανον), δηλ. εναντίον του οποίου δεν υπάρχει μηχανή (= τρόπος διαφυγής ή σωτηρίας). Επίσης, αυτό το πλάσμα, που δονεί την ποιήτρια και της παραλύει τα μέλη, χαρακτηρίζεται γλυκύπικρον. Στο επίθετο αυτό για πρώτη φορά συνάπτονται δύο εντελώς αντίθετες έννοιες, για να δηλωθεί η ιδιότητα του έρωτα, από τη σκοπιά εκείνου, που τον υφίσταται⁶⁷. Αντίστοιχο το ἄγριον ὄρπετον του Θεοκρίτου⁶⁸.

Ο **φυτικός κόσμος** κυριαρχεί αναμφίβολα τόσο στο στη Σαπφώ όσο και στον Θεόκριτο. Δένδρα, φυτά, άνθη και καρποί εμφανίζονται πολύ συχνά στους στίχους και των δύο ποιητών, κυρίως κατά την εποχή της άνοιξης και του καλοκαιριού, πάντοτε με ήλιο και ουρανό ανέφελο.

64. 58 LP. 15 - 16.

65. *Eib.* XXX 18.

66. 130 LP. 1 - 2.

67. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σσ. 211 - 213.

68. *Eib.* XXXIX 13.

Η **δρῦς** (= βελανιδιά) απαντά συχνά στον Θεόκριτο κυρίως ως δένδρο, που συνδέεται στενά με τον τρόπο ζωής των βοσκών⁶⁹, ως αναπόσπαστο στοιχείο του σχηματοποιημένου τοπίου του *locus amoenus*⁷⁰ και ως ιερό δένδρο του Πανός⁷¹, του Πριάπου⁷², της Σεμέλης και του Διονύσου⁷³. Στο θεοκρίτειο ειδύλλιο *Συρακόσiai ἢ Ἀδωνιάζουσai* (XV 112: *πὰρ μὲν οἱ ὦρια κεῖται ὅσα δρυὸς ἄκρα φέροντι*) η λ. *δρῦς* απαντά με τη σημασία γενικά του δένδρου.

Στη Σαπφώ απαντά άπαξ στο περίφημο δίστιχο:

Ἔρος δ' ἐτίναξέ <μοι>
φρένας, ὥς ἄνεμος κατ' ὄρος δρύσιν ἐμπέτων⁷⁴.

Μ' έναν τρόπο λιτό και μεστό, με μια εικόνα απλή αλλά συγκλονιστική, διατυπώνονται η ορμή και η δύναμη του έρωτα, που πλήττει τον άνθρωπο (τη Σαπφώ, εδώ) σαν άνεμος, που χτυπάει τα δέντρα⁷⁵. Με την ανυπέρβλητη εκφραστική της δύναμη η ποιήτρια παρομοιάζει τη βιαιότητα και τη σφοδρότητα του έρωτα με την ορμή του ανέμου. Με την ίδια δύναμη ο Οδυσσεάς Ελύτης μεταφράζει: «Ο Έρωτας μου άρπαξε την ψυχή μου και την τράνταξε ίδια καθώς αγέρας από τα βουνά χυμάει μέσα στους δρυς φυσομανώντας»⁷⁶.

Συχνά ο Θεόκριτος ζωγραφίζει **άλση** στα *Ειδύλλια* του: το άλσος της Αρτέμιδος (*Ειδ.* II 67), του Νεμέου Διός (*Ειδ.* XXV 169), του Δάφνιδος (*Ειδ.* I 83, 117). Επίσης, άλση σκιερά, που τα «υφαίνουν» λεύκες και φτελιές (*Ειδ.* VII 8) και άλλα, που βοσκοί ερωτευμένοι τα υπόσχονται ως δώρα στις αγαπημένες τους (*Ειδ.* XXVII 34). Αντίθετα, η Σαπφώ ζωγραφίζει ένα μόνον άλσος, ένα «...όμορφο δασάκι μήλων...εδώ που κελαρύζει το δροσερό νερό μεσ' από τους κλώνους της μηλιάς...»:

..... χάριεν μὲν ἄλσος
μαλί [αν],.....
.....
ἐν δ' ὕδωρ ψῶχρον κελάδει δι' ὕδων
μαλίνων.....⁷⁷.

69. *Ειδ.* V 61, 102, 116 – 117, VII 88 – 89, XI 51.

70. *Ειδ.* I 21 – 23, *Έπ.* IV 1 – 2.

71. *Έπ.* V 5 – 6.

72. *Έπ.* IV 1.

73. *Ειδ.* XXVI 3.

74. 47 LP. 1 – 2.

75. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 160.

76. Σαπφώ, σ. 35.

77. 2 LP. 2 – 6.

Το απόσπασμα ανήκει σ' ένα ποίημα με μορφή «κλητικού ύμνου». Η Σαπφώ καλεί τη θεά Αφροδίτη σ' έναν τόπο, όπου γίνεται γιορτή προς τιμήν των θεών. Χαρακτηριστική είναι η παρουσία του άλσους με τις μηλιές, αφού το μήλο είναι ο καρπός της Αφροδίτης και αποτελεί ένα από τα διακριτικά εμβλήματα της. Γενικά, το μήλο παρουσιάζεται συχνά τόσο στην ελληνική όσο και στη λατινική λογοτεχνία ως ερωτικό σύμβολο.

Στενά συνδεδεμένο με την Αφροδίτη είναι το μήλο και στο θεοκρίτειο είδύλλιο *Ἐργαῖναι ἢ Θερισταί* (X 32 – 34). Επίσης, στον Θεόκριτο το **βάλλειν μάλοισι**⁷⁸ απαντά ως χειρονομία ερωτικής πρόκλησης.

Η φράση: **ὔδωρ ψυχρὸν κελάδει** της Σαπφούς, που κατέχει μία ξεχωριστή θέση στο ποίημα (αφού μέσα από το νερό, που αποτελεί στοιχείο ζωής, αναδύθηκε η ίδια η θεά), θυμίζει το: **ἔστι ψυχρὸν ὔδωρ** του Θεοκρίτου, που αποτελεί στοιχείο ενός αξιοσημείωτου *Locus amoenus* στον *Κύκλωπα*:

ἐντὶ δάφναι τηρεῖ, ἐντὶ ῥαδιναὶ κυπάρισσοι,
ἔστι μέλας κισσός, ἔστ' ἄμπελος ἅ γλυκύκαρπος,
ἔστι ψυχρὸν ὔδωρ, τό μοι ἅ πολυδένδροος Αἴτνα
λευκᾶς ἐκ χιόνος ποτὸν ἀμβρόσιον προῦητι⁷⁹.

Πολύ συχνά και οι δύο ποιητές χρησιμοποιούν στοιχεία του φυτικού κόσμου για **παρομοιώσεις**. Η Σαπφώ παρομοιάζει μια κοπέλλα «με γλυκό μήλο που κοκκινίζει στο ψηλότερο κλαδί»:

οἷον τὸ γλυκύμαλον ἐρεῦθεται ἄκρῳ ἐπ' ὄσδω,
ἄκρον ἐπ' ἀκροτάτῳ, λελάθοντο δὲ μαλοδρόπης·
οὐ μὲν ἐκλελάθοντ', ἀλλ' οὐκ ἐδύναντ' ἐπικέσθαι⁸⁰.

Εδώ, η ποιήτρια επαινεί την κόρη, που έμεινε ως τώρα ανύπαντρη, με μιαν απότομη και ξαφνική δικαιολόγηση, που μεταβάλλεται σε εγκώμιο: «δεν το ξεχάσανε το μήλο, μα δεν μπορούσαν να το φθάσουν!»⁸¹. Η Σαπφώ παραδέχεται, λοιπόν, ότι ο γάμος πρέπει να γίνει κάποτε, στην κατάλληλη όμως στιγμή, και ότι η κοριτσίστικη ζωή είναι αληθινά απολαυστική.

Στον *Κύκλωπα* του Θεοκρίτου ο Πολύφημος αποκαλεί την Γαλάτεια **φίλον γλυκύμαλον**⁸². Επίσης, στα *Θαλύσια* οι Έρωτες παρομοιάζονται με κόκκινα μήλα:

78. *Εἰδ.* V 88 – 89, VI 6 – 7.

79. *Εἰδ.* XI 45 – 48.

80. 105 (a) *LP.* 1 – 3.

81. Σκιαδάς, Α. Δ., σ. 199.

82. *Εἰδ.* XI 39.

ὃ μάλοισιν Ἔρωτες ἐρευθομένοισιν ὁμοῖοι⁸³.

Στο απ. 115 LP. 1 – 2, του οποίου οι στίχοι ανήκουν σαφώς σ' επιθαλάμιο, απεδόθησαν δε στη Σαπφώ από τον F. Ursinus (το 1568)⁸⁴, ο γαμπρός παρομοιάζεται με λεπτό, λυγρό βλαστάρι:

Τίω σ', ὦ φίλε γάμβρε, κάλως ἐικάσδω;
ὄρπακι βραδίνω σε μάλιστ' ἐικάσδω.

Πολύ συχνά συναντάμε τέτοιου είδους παρομοιώσεις και στα δημοτικά μας τραγούδια («Κυπαρισσάκι μου ψηλό», «Ψιλέ, λιγνέ μου κρίνε», «Μηλιά, που σ' εκαμάρωνα», «Χαρά σ' την κόκκινη μηλιά, χαρά στο παλικάρι» κ.τ.λ.).

Από τον φυτικό κόσμο, τα άνθη κυριαρχούν αναμφισβήτητα στο έργο της Σαπφούς. Στο απ. 122 LP. συναντάμε μια τρυφερή παιδούλα να μαζεύει λουλούδια:

ἄνθε' ἀμέργοισαν παῖδ' ἄγαν ἀπάλαν.

Επίσης, στους στίχους 5 – 9 του απ. 98 (a) LP. συναντάμε στεφάνια από μπουμπούκια έτοιμα ν' ανοίξουν, που ταίριαζαν περισσότερο για στόλισμα σε κοπέλες ξανθές, που τα μαλλιά τους φεγγοβολούσαν πιο πολύ κι από το φως της δάδας:

ἔμμεναι μάλα τοῦτο δ [ἦ·
ἀλλ' ἂ ξανθοτέραις ἔχη [
ταῖς κόμαις δάιδος προ [
σ] τεφάνοισιν ἐπαρτία [ις
ἄνθέων ἐριθαλέων.

Η Σαπφώ γράφει, επίσης, ένα πολύ τρυφερό ποίημα για την μονάκριβη κόρη της, την Κλείδα, το πρόσωπο της οποίας παρομοιάζει με χρυσά λουλούδια:

Ἔστι μοι κάλα πάις χρυσοίοισιν ἀνθέμοισιν
ἐμφέρην ἔχουσα μόρφαν Κλείς < > ἀγαπάτα⁸⁵.

Όταν η ποιήτρια συγκρίνει την αγαπημένη της κόρη με τα λουλούδια, είναι πολύ

83. *Eð.* VII 117.

84. βλ. Σκιαδάς, Α. Δ., σσ. 208 – 209.

85. 132 LP. 1 – 2.

πιθανόν να παίρνει αυτή την εικόνα από κάποια παραδοσιακή φράση, όπως *ἥβης ἄνθος*⁸⁶. Με το επίθετο *χρῦσιος*, που για τα λουλούδια εκφράζει το υπερβολικά ωραίο, τονίζεται η ξεχωριστή ομορφιά της Κλεΐδος, μια ομορφιά με λάμψη θεϊκή. Παρομοιώσεις ανθρώπων με φυτά και λουλούδια συναντάμε ήδη στην *Ὀδύσεια*, όπου ο Όμηρος συγκρίνει τη Ναυσικά με φοίνικα (ζ 162 κ.ε.) και τον Τηλέμαχο με νεαρό βλαστό (ξ 175), σύμβολο της ομορφιάς και της νεανικής τρυφερότητας.

Τα αγαπημένα λουλούδια της Σαπφούς και του Θεοκρίτου είναι οι *μενεξέδες*, οι *νάκινθοι* και κυρίως τα *τριαντάφυλλα*. Στο απ. 105 (c) LP. 1 - 2:

*Οἶαν τὰν ὑάκινθον ἐν ὥρεσι ποίμενες ἄνδρες
πόσσι καταστειβοῖσι, χάμαι δέ τε πόρφυρον ἄνθος...*

η Σαπφώ παρομοιάζει με *νάκινθο* ένα νέο κορίτσι. Και ο Θεόκριτος στον *Ἑλένης Ἐπιθαλάμιον* στολίζει τα μαλλιά των δώδεκα πρώτων παρθένων της Σπάρτης, που χόρεψαν μπροστά στο δωμάτιο του ξανθού Μενελάου, με *θάλλοντα ὑάκινθον*⁸⁷.

Συχνές είναι οι αναφορές και της Σαπφούς και του Θεοκρίτου στα *τριαντάφυλλα*. Το *ρόδον* ως ιερό άνθος τα θεάς Αφροδίτης αποτελεί, όπως και το μήλο, ερωτικό σύμβολο. Στο σαπφικό απόσπασμα 2 LP. η παρουσία της θεάς Αφροδίτης (*χάριεν ἄλσος μαλίαν, ὕδωρ ψῆχρον κελάδει, λείμων ἱππόβοτος τέθαλεν*) υπογραμμίζεται και με τη φράση:*βρόδοισι δὲ παῖς ὁ χῶρος / ἐσκιάσθ'*.....(στ. 6 - 7). Η Σαπφώ αναφέρεται και στα *ρόδα* της Πιερίας, δηλ., τα *ρόδα* των Πιερίδων Μουσών (*βρόδων / τῶν ἐκ Πιερίας*⁸⁸), αφού η Πιερία κατά την αρχαιότητα ήταν γνωστή ως τόπος λατρείας των Μουσών.

Στους στίχους του Θεοκρίτου, δροσερά *ρόδα* αφιερώνονται στις Μούσες που κατοικούν στον *Ελικώνα*:

*Τὰ ῥόδα τὰ δροσόεντα καὶ ἃ κατὰπυκνος ἐκεῖνα
ἐρπυλλος κείται ταῖς Ἑλικωνιάσιν*⁸⁹.

Επομένως, το *ρόδον* συνδέεται, εκτός από την Αφροδίτη και τις Χάριτες, και με τις Μούσες.

Με *τριαντάφυλλα*, ευωδιαστά σέλινα και *κισσό* πλέκει ο γιδοβοσχος στεφάνι για να το προσφέρει στην αγαπημένη του Αμαρυλλίδα:

86. N 484' πρβ. Όμηρ. Ύμν. 2, 108: ὥς τε θεαὶ κουρήμον ἄνθος ἔχουσαι.

87. *Εἰδ.* XVIII 2.

88. 55 LP. 2 - 3.

89. *Ἐπ.* I 1 - 2.

τόν τοι ἐγών, Ἀμαρυλλὶ φίλα, **κισσοῖο** φυλάσσω,
ἀμπλέξας **καλύκεσσι** καὶ εὐόδομοισι **σελίνοις**⁹⁰.

Στο περίφημο εἰδύλλιο *Βονκολίσκος*, ο ποιητής παρομοιάζει το κόκκινο από τον πόνο και την αγανάκτηση πρόσωπο του μικρού βοσκού με κόκκινο τριαντάφυλλο, που το χρώμα του φαίνεται ακόμη πιο έντονο από τις σταγόνες της δροσιάς:

.....ἐμοὶ δ' ἄφαρ ἔξεσεν αἶμα
καὶ χροά φοινίχθην ὑπὸ τῷ λγεος ὡς **ρόδον** ἔρσα⁹¹.

Στον Θεόκριτο, το τριαντάφυλλο δεν συμβολίζει μόνο τον έρωτα⁹², αλλά και την προσωρινότητα της κάθε ομορφιάς. Στο εἰδύλλιο *Έραστής*, ο ποιητής χρησιμοποιεί, για τον ίδιο συμβολισμό, το ἴον (=μενεξές) και το λευκὸν κρίνον:

καὶ τὸ **ρόδον** καλὸν ἐστὶ, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει
καὶ τὸ ἴον καλὸν ἐστὶν ἐν εἴαρι, καὶ ταχὺ γηρᾷ.
[**λευκὸν τὸ κρίνον** ἐστί, μαραίνεται ἀνίκα πίπτει⁹³.

Επίσης, συμβολίζει την παροδικότητα της νεότητας, η οποία παρομοιάζεται πα-
ράλληλα με «το σταφύλι που θα γίνει σταφίδα»:

ἂ σταφυλὶς σταφὶς ἔσται· ὁ νῦν **ρόδον**, ἀδὼν δλεῖται⁹⁴.

Η σαπφική Αυγή είναι **βροδόπαχυς**⁹⁵ (= με ρόδινα χέρια), όπως και οι «αγνές Χάριτες, κόρες του Διός»⁹⁶, τις οποίες η Σαπφώ προσκαλεί. Οι Χάριτες, ως κόρες του Διός, θεωρούνται άξιες αδερφές της Αφροδίτης. Η θεοκρίτεια Αυγή είναι **ρόδόεσσα**⁹⁷, ενώ **ρόδόπαχυς**⁹⁸ χαρακτηρίζεται ο Άδωνις, η δε Ελένη **ρόδόχρως**⁹⁹.

Η Σαπφώ, σε κάποιους νοσταλγικούς στίχους της, γεμάτους από χρώματα και ευωδιές λουλουδιών, γράφει:

90. *Εἰδ.* III 22 -23.

91. *Εἰδ.* XX 15 -16.

92. βλ. *Εἰδ.* XI 10: ἤρατο δ' οὐ μάλοις οὐδὲ ρόδῳ οὐδὲ κικίννοις.

93. *Εἰδ.* XXIII 28 - 30.

94. *Εἰδ.* XXVII 10.

95. 58 LP. 19.

96. 53 LP.: βροδοπάχεες ἄγναι Χάριτες δεῦτε Δίος κόραι.

97. *Εἰδ.* II 148

98. *Εἰδ.* XV 128.

99. *Εἰδ.* XVIII 31.

πό [λλοις γὰρ στεφάν] οἱς ἴων
 καὶ β [ὄδων. . .] κίων τ' ὕμοι
 κα. . [- 7 γράμμ. -] πὰρ ἔμοι περεθήκα <ο>,
 καὶ πό [λλαιοι ὕπα] θύμινδας
 πλέκ [ταις ἀμφ' ἅ] πάλᾳ δέροα
 ἀνθέων ἔ [- 6 γράμμ. -] πεποιημέναις¹⁰⁰.

Και ο Οδυσσεύς Ελύτης μεταφράζει: «...πόσα στεφάνια κρόκους ρόδα μενεξέδες καθισμένη στο πλάι μου δεν δοκίμαζες · και πόσες αρμαθιές ολόγυρα στον τρυφερό λαιμό σου από λουλούδια υπέροχα πλεγμένες δεν περνούσες»¹⁰¹.

Με πόση, πραγματικά, αγάπη γράφουν και η Σαπφώ και ο Θεόκριτος για λουλούδια κι ευωδιές, για θάλασσες και για φεγγάρια, για τις ομορφιές ολόκληρης της φύσης, για τις χαρές και τα βάσανα του έρωτα, για την ίδια τη ζωή!... Και δυόμισι χιλιετίες μετά τη Σαπφώ, ο Οδυσσεύς Ελύτης έρχεται να μας θυμίσει, με τη δική του ποίηση, την μεγάλη ποιήτρια της Λέσβου, την «δεκάτη Μούσα»¹⁰². Πόσα, στ' αλήθεια, κοινά στοιχεία στην έμπνευσή τους, στον τρόπο έκφρασής τους, στους στίχους και στις λέξεις τους!... Άλλωστε, ο ίδιος ο Ελύτης γράφει:

«Δυόμισι χιλιάδες χρόνια πίσω, στη Μυτιλήνη, βλέπω ακόμη τη Σαπφώ σαν μια μακρινή εξαδέλφη που παίζαμε μαζί στους ίδιους κήπους, γύρω απ' τις ίδιες ροδιές, πάνω απ' τις ίδιες στέρνες. Λιγάκι μεγαλύτερη στα χρόνια, μελαχρινή, με λουλούδια στα μαλλιά, κι ένα κρυφό λεύκωμα γεμάτο στίχους που δεν μ' άφησε ν' αγγίξω ποτέ.

Βέβαια, είναι που ζήσαμε στο ίδιο νησί. Που είχαμε την ίδια αίσθηση του φυσικού κόσμου, τη χαρακτηριστική, που εξακολουθεί αναλλοίωτη από τα χρόνια εκείνα ίσαμε σήμερα να παρακολουθεί τα τέκνα της Αιολίδας. Αλλά πάνω απ' όλα είναι που δουλέψαμε – στα μέτρα του ο καθένας – με τις ίδιες έννοιες, για να μην πω περίπου με τις ίδιες λέξεις: με τον ουρανό και τη θάλασσα, τον ήλιο και τη σελήνη, τα φυτά και τα κορίτσια, τον έρωτα. Μια συζυγία, μισή στον ουρανό και μισή στη γη, μισή στην αμφιβολία και μισή στην αθανασία, ευδιάκριτη εάν όχι τίποτε άλλο. Ας μου συγχωρηθεί, λοιπόν, να μιλήσω για τη Σαπφώ σαν μια σύγχρονή μου. Στην ποίηση, όπως και στα όνειρα, δεν γερνάει κανένας»¹⁰³.

100. 94 LP. 12 – 17.

101. Σαπφώ, σ. 85.

102. Σε ένα επίγραμμα, που αποδίδεται στον Πλάτωνα, η Σαπφώ συνυπολογίζεται με τις 9 Μούσες, ως δεκάτη Μούσα (Α. Ρ. 9, 506): Έννεα τὰς Μούσας φασὶν τινες· ὡς ὀλιγώρως. / Ἦνιδε καὶ Σαπφὼ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη.

103. Σαπφώ, σσ. 9 -10.